

Ertamerikako Eliza

Jon Sobrino

Ertamerikako Eliza, orain hamar bat urte ia inork ezagutzen ez zuena, mundu guztiak ezagutzen du orain; miretsi egiten du, edo haren beldur da; baina, nolana ere, notizia da. Kanpotik begira jarrita, bi gauza daude beren berritasunagatik atentzio ematen dutenak: Elizak nola parte hartu duen liberazio-prozesu eta prozesu iraultzaileetan (Nikaragua, Salvador eta Guatemalan); eta, Kristauenganako pertsekuzio garrantz eta masiboa, hainbeste martiri egin dituen (Salvador eta Guatemalan bereziki, baina baita Honduras, Nikaragua eta Panaman ere). Berrikuntza ikusgarri hauen atzetik, ordea, beste zerbait funtsezkoagoa gertatu da; Ertamerikaren ebanjelizazio berria eta Ebanjelioaren ertamerikartzea. Ertamerikan pobreen Eliza edo Eliza herritar bat sortu da, eta hori da berrikuntza eklesialki erradikalena. G. Gutiérrez-en hitzok, "Latin Amerikako Elizaren historia Romero App. Jn.aren aurreko eta ondorengo alditan banaturik eman behar da", artzapezpiku martiriarenganako omenaldi dira; baina, aldi berean, Ertamerikan hark sinbolizatu zuen Eliz mota zein eratakoa zen azpimarratzen dute.

Ikus ditzagun ondoren Eliza horren berritatearen printzipio historiko eta ebanjelikoak, segidan bere gaurko problematika eta

gerorako etorkizuna zein dituen artertzeko. Esan beharrik ez dago, Ertamerikako Eliza osoa ez dela lehen mementuan deskribatu-ko dugunaren antzekoa; baina halako Elizarik ere bada, berritzaileena da eta bera da Elizaren gaurko gorabeherak epaitzerakoan kontutan eduki behar dena.

1. Ertamerikako Elizaren berritasuna

Lehen datua miseria da

Berritasun handiena, zera da: Ertamerikako Elizak errealitate ertamerikarrean aurkitu dituela bere lekua, bere nortasuna eta bere egitekoa. Prozesu hori Medellín ondoren hasi zen nolabait ere bizkortzen. Errealitate historiko funtsezko hori —beste artikulua batean xehetasunez aztertzen den bezala— pobretasun larrienak eta liberazioaren esperantzak osatzen dute. Bi gauzok errealitate historiko dira; eta ertamerikar egin, bi horiek kontutan hartuz egin da Eliza; gainera, ebanjelioak xedetzat dituen errealitate ere badira, eta, alde horretatik ere, horiek beretuz eta horiei egokitasunez erantzunez, Eliza ebanjelikoago eta kristauago egin ahal izan da.

1.1. Pobretasunaren teologia

Ertamerikan egia galanta da Medellín eta Pueblak deskribatu duten errealitate larri-larria. Lehenengo, “giza talde nagusi ugari marginatzen dituen miseria” (Medellín, Justizia 1), “zartailurik hondagarri eta umilagarriena” den pobretasun gordineneko egoera (Puebla 29). Bigarren, “egitura bidegabekoen” ondorioz (Medellín, Justizia 2) sortutako miseria, benetako bekatu dena. Hirugarren, berez “biolentzia instituzionalizatua” den (Medellín, Bakea 16) eta “bakearen aurka konspiratzen” duen (Pakea 1) miseria bidegabea, suntsidurara eta heriotzara hurbiltzen eta bultzatzen duen bekatua, beraz. Egia da, bestalde, badagoela “gogonahi bat, emantzipazio betekoa, zeinnahi morrontzarekiko liberaziozkoa, heldutasun pertsonaleko eta integrazio kolektibokoa” (Medellín, Sarrera 4). Heriotzara daraman pobretasun zapaltzailea eta liberazioaren esperantza dira, beraz, errealitate historiko ertamerikarra-

ren funtsezko datuak: Eliza, horiei aurre eman beharrean suertatu da.

Gauzak honela, Ertamerikako gertakizunik nagusiena hori dela aitortzea, beste ezer baino lehen, errealitatearekiko zuzentasun sakoneko ekintza da: besterik gabe eta berez, konbertsiozko ekintza, ez bait ziren horrela ikusten gauzak lehen; bestalde, Elizaren egitekoa eta identitatea berreskuratzeko eta hazteko oinarri eta presu-postu da, identitate eta egiteko horiek ezin bait dira egikaritu zuzentasun horretatik kanpo; horretan oinarrituz, berriz, kristauki hazi egin litezke.

Errealitate ertamerikarraren ikuspegi hori zuzena da, ez bakkarririk historikoki, baita teologalki ere. Pobretasunak "zerura aldarri egiten du" eta, beraz, Jainkoari buruzko berri garrantzitsua ematen digu; esperantza "Izpirituaren irrika da" eta, beraz, Jainkoaren Izpirituari buruzko berri garrantzitsua ematen digu.

Pobretasunak teologikoki adierazten du, Jainkoaren kreazioa mehatxatua dagoela, gaiztotua edo ezereztatua; izan ere, pobretasunak zera esan nahi du Ertamerikan (lehenengo munduan aditzera eman dezakeenaren kontra): heriotzarekiko hurbiltasun egiazkoa; hurbiltasun mantsoa, baina egiazkoa. Horregatik, esan izan den bezala, "denbora baino lehen hiltzen direnak dira pobreak" (G. Gutiérrez). Ondorioz, gauza bat da eskatologia, azken-azkeneko oparoaldia, Elizak bere problema izatea, lanerako eta itzaroteko arrazoi izatea, eta hala izango du; baina, horrez gainera eta aurrekoaren eraginez, protologiak, biziak, sorburuan dagoenak, horren alde lan egiteko funtsezko arazo izaten jarraituko du Elizarentzat.

Gainera, Ertamerikan pobretasuna ez da heriotza mantsoa bakkarririk; heriotza hori azkartu eta bortxatu ere egiten da, pobreak beren bidegabekeriako pobretasunetik irtetea desiratzen dutenean, eta horretarako borrokatzen direnean, nobleki askotan. Halakoetan, atxilotuak, gartzelatuak, torturatuak, aseginatuak, desagertuak gertatzen dira. Errealitate ertamerikarra, orduan, herri gurutztatzatu bihurtzen da, Jahveren zerbitzaria bezala (I. Ellacuría): bekatua bere gain hartuz, munduko bekatuaren pean suntsitua erortzen da, aurpegia desitxuratu egiten diote, eta hura ikusteak higuina ematen du —ikus torturatuak—, bildots otzan legez hiltokira doa —gogora anonimatoan asesinatutako milaka eta milaka—, inpiotzat eta Jainkogabetzat hartua da —ikus kriminal eta subertsibo moduan egiten zaizkien epaiketak—, eta gaizkile bezala hilobiratua da —ikus bitez isilpeko kanposantuak. Pobretasun ho-

ri da, heriotza mantso eta biolentoa, lurretik zeruranzko aldarririkazioa eta, zerutik hona, lur honen gain eta kontra, zeruak esan hitzaren adierazpena. Baina liberazio-desirak ere —progresozko, kontsumismoko edo materialismo deshumanizatzailezko ideal burgesarekin zerikusirik gutxi edo batere ez dutenak— zeruraino iristen dira, eta zerutik bedeinkatu eta bultzatu egiten da esperantza hori.

Gauzak horrela planteatzeak esan nahi du, Elizak, logikaz bere identitateari eta egiteko eklesialari buruzko galdera egiten hasi aurretik —nahiz eta, jakina, kristau fedea jadanik aktuatzan ari den—, bere burua mundu honetako eta Jainkoaren aurreko izakitzat ulertu eta ezagutu duela, bere burua gerora esan lezakeen ezerk izakitasun hori eta hortik eratortzen den erantzukizun primarioa ezin ezabatu izateko moduan. Ertamerikako Elizak berreskuratu egin du izakitasun funtsezko hori eta, horregatik, maila teologal hutsean planteatu du bere eklesialtasuna.

Horrek esan nahi du zehatz-mehatz, heriotzaren eta bizitzaren arteko aukera egitera behartua dagoela, borondate oneko zeinnahi pertsona edo talde bezala. Teologikoki esanda, beste aukera hau egin behar duela esan nahi du: biziaren Jainkoaren, bizitza ematen duen eta berak sortutakoentzat bizitza nahi duen Jainkoaren aukera, ala jainkotasun faltsuen aukera —faltsuak, baina izan direnak, jainkotasunaren ezaugarriak beretu egiten dituztenak: azkentasuna, ukiezintasuna, menpekotasuna, mugagabeko eskakizunak—, heriotza ematen duten eta, Moloch jainkoak bezalatsu, bizirik iraun ahal izateko opariak galdatzen dituzten herio-idoloen aukera egin beharra.

Fedearen funtsezko arazoak, horregatik, nahitaez alternatiba eskuditzaile eta duelo modukoan formulatutako teologiako kinka horretatik iragan behar du Ertamerikan: eskuditzailea da, jainkotasun batak bestea eskuditzen duelako, eta duelo modukoa, jainkotasun batak bestearen aurka egiten bait du. Horregatik, gainera, kristau fedearikiko alternatiba ez da ateismo soila, idolatria baizik; ez da federik eza, baizik eta idoloekiko fede aktiboa (eta maltzurra): beste guztien aurretik, aktuatzan ari den kapitalismo absolutizatua eta segurtasun nazionalaren doktrina bezala ezagutzen diren idoloak. Romero App. Jn.ak esan zuen bezala: “Arazo honetan ez dago neutraltasun posiblerik: Salvadortarren bizitzaren zerbitzuan jarri ala haren heriotzaren konplize izan” (Lovaniako diskurtsua, 1980.02.02). Eta Salvadortar eta ertamerikar horiek pobleen gehiengo ugaria dira.

Fede-modu teologal hori da Elizaren berritasunaren azpian dagoen presupostua eta funtsa. Dударik gabe, beste gauza asko ere egin ditu eta egin beharko ditu Elizak. Pobreen bizitza aipatzearekin, ez da erabat esana geratzen Jainkoaren haienganako borondatea zein den; haiei sortzen dizkien exigentziak ere ez dira aipatuta geratzen. Baina, aukera hori egin gabe, ezin da hitz egin ez fedez ez Jainkoaz.

Fede hori beharrezkoa da, eta, bapatean, biziaren Jainko baten borondateari dagozkion jarrera eta iharduera primariotan mami-tzen da. Errealitatea estaltzearen kontra —bekatu orok bezala, errealitateak bere burua estali egin nahi izaten bait du—, errealitate horren egia, bidegabeko heriotza eta bizitzeko desira azaltzea eta zabaltzea eskatzen du fedeak. Miseriaren eta sufrimendu krudela-ren kontra, fedeak errukia eskatzen du, Jesus apaiz gorenarenak bezala, haiei laguntzeko eta haiek leuntzeko errukia. Injustiziaren kontra, fedeak justiziaren aldeko borroka bultzatzen du, horrek eskatzen dituenekin: heriotzazko egituren aurkako salaketa profetikoa, egituren beharrezko aldaketak galdatzea eta horretarako bide egoki eta eraginkorrenak jartzea. Herio-idoloak sartu nahi dituzten burumakurtzearen eta fatalismoaren aurka, fedea esperantzaren aldeko adore bihurtzen da. Hitz batez, idolatriaren kontra, fedea biziaren Jainkoarenganako fede bihurtzen da.

Horrelako fede hori galdatzen zaio Elizari azkenean, ezin bait da joan deskribatutakoa baino haratago, nahiz eta kristauki zehaztu eta esplizitatzeko geratzen den. Urgentziaz galdatzen zaio, zeren pobreen aldarria “zolia da, gero eta handiagoa eta, inoiz, mehatxatzailea” (Puebla 89), “Kristoren maitasunak behartzen gaitu” Pauloren eskaera haren bitarteko. Fede horren bitartez, Eliza historikoki eta teologikoki sartzen da Ertamerikan. Fede horrek ez dio bere izakitasunari uko egitea edo berau erlatibizatzea eskatzen; alderantziz, Ertamerikako pobreekin eta berorien esperantzaz eta liberazioaz zinez arduratzen direnekin solidarizatzeraz bultzatzen du.

Hori da Ertamerikako errealitatean Elizak eman duen lehen urrats logikoa: itxuraz, teorian formulatzen erraza, baina neke handikoa eta emankorra, aldi berean. Garrantzizkoa da hori ondo azpimarratzea, batez ere hariotza eta bizitza jadanik funtsezko arazo ez diren beste tokietan ere ulertua izan dadin. Ertamerikan, ordea, problema izaten jarraitzen bait du. Romero App. Jn.ak L. Boff-i esandako hitz ederrak hartuz: “Defendatu egin behar da minimoa, Jainkoaren emari maximoa den minimoa: bizia”.

1.2. Jesusen bidea ibili

Errealitate ertamerikarraren eta Jainkoaren aurreko jarrera hori da Elizaren aldaketaren eta berritasunaren sustraia. Agi denez, esan dugun guztia kristaua da; baina, era berean, garrantzi-garrantzitsua dela uste dugu beste hau ere azpimarratzea: alegia, kristau izateak kristauaren gizaki-izateari ere erantzutea eskatzen duela, izate horretan sakonduz eta inola ere ez bi gauzok bananduz. Hori oinarri hartuz, Elizari identitate eta eginkizun berriak sortu zaizkio Vatikanoko II.aren eta Medellín-en arabera; hori minimoki deskribatzen eta sistematizatzen saiatuko gara, Jesusen beraren prozesuaren eta Jesusen Izpituaren arabera. Jesusen Izpituak gaur argitzen duenaren arabera ulertutako Jesusen segimendu bezala interpretatuko ditugu Elizaren identitatea eta egitekoa.

a. Jesusekin enkarnatu pobretasunean

Eliza ertamerikarrak Jesusen **gizakundea**-n ikusten du bere lehen galdakizuna. Pauloren hitz haiek, Medellín-en hainbeste errepikatu eta gai nagusi bihurtu ziren hitz haiek, "Kristo, aberats izanik, pobre egin zen", paradigma-balioa hartzen duete eta garai-aldaketa bat suposatzen dute historikoki. Gizakundea ez da beste askoren arteko galdakizun bat, ezta ere ebanjelioaren gomendio edo iharduketa aszetiko huts: esan nahi du, simple-simple, Elizaren berezko tokia zein den eta toki horretan egotetik zein eginkizun sortzen zaion zahaztu behar dela. Orokorrenik esanda, Elizak gizatartu egin behar duela pobreen munduan.

Gizakunde hori, lehenik, konbertsio sakona da. Kontua ez da, gizatartu aurretik, Eliza logikoki eratzea eta, artzain-ekintza hobeto garatzeko, pobreen mundua hobeto ezagutzen saiatzea bakarrik. Gizakundea ez da, Elizaren mendetako triumfalismoa gainditzeko, inguruko mundura egokitzea bakarrik, Vatikanoko II.ak eskatzen duen bezala. Ez da bakarrik elkarren errespetu eta elkar aberasteko konfidantza egindako munduarekiko elkarriketa.

Ezer baino lehen, konbertsioa da, eta erro-errotiko konbertsioa, pobreen munduak aldaketa erradikala galdatzen duen "bestelako" erradikal bat jartzen bait dio Elizari aurrean. Pobreek "bestelako" bat osatzen dute historikoki Elizarentzat, hain zuzen benetan diren bezala ikusi dituelako berriro, eta ez direlako, izan, lehen pentsatzen zen bezalakoak. Teologikoki "bestelako" dira:

lehen ez bait zituzten kontutan hartzen Elizaren egitekoaren destinatari pribilegiatu bezala, eta are gutxiago ebanjelizazio-modu eta -edukinak eratzeko orduan edo pobreen Eliza eraikitzerakoan. Berrikuntza horrexek eragiten du gizakundea konbertsio izan dadin: errotiko aldaketa galdatzen bait du, eta, era berean, gauzak hala ez ikusteagatik eta ikuspegi zuzen baten arabera ihardun ez izanagatik damu izatea.

Elizaren pobreekiko solidaritate bezala deskribatzen da gizakunde hori Medellín-en. Solidaritate hori, pobreen mundura joatea bezala erakutsi da Ertamerikan, fisikoki joatea bezala ere bai. Pobre herritarren gehiengo kontutan eta benetan hartzen dute, apaiz askoren eta erlijiosa askoz gehiagoren txertatze-mugimenduak, pobreen mesedetan eta hauekiko benetako kontaktuan egindako giza baliabide eta baliabide fisikoen birbanaketak, Elizaren mekanismo eta plataforma tradizionalen orientazio berriek (Kolegio eta unibertsitate, gizarte-komunikabide, pastoral asistentzial eta gizakoi, kurien berrantolaketa, presbiteroen arteko sanatu, apaizen arteko bilera, etab.en orientazio berriek), beren ekintzaren lehen-tasunezko destinatari bezala eta, gero eta gehiago, beren inspiratzaile eta dinamizatzaile bezala. Zentzu deskriptibo honetan, Eliza ertamerikarra oso desberdina da gaur, duela hamabost urteko haren aldean. Pobreenganako hurbiltasun hori, apaietarako eritzi nagusi bilakatu da.

Gizakunde horrek, teologiazko hitzetan esanda, suposatzen du kristautasunez konpondu behar dela Elizaren lehen problema funtsezkoa: bere tokia zein ote duen Historian. Pobreen artean gizatartzerakoan, Elizak bere jatorria berreskuratu besterik ez du egin. Ez bait dira hitz erretoriko huts Eliza gurutziltzatu baten oinetan jaio zela esatea. Ezta ere, ez da erretorika huts lehenengo komunitate kristauen sorburuan kide gehienak pobreak zirela esatea; Paulok zioen bezala, munduko txikiak eta mespretxatuenak zirela, alegia. Honetan datza Elizaren sustrai kristologikoa: Jesusen konkretutasunean. Baina bere sustrai pneumatologikoak ere gizakunde horretara apuntatzen du, zeren Izpituaren ekintzaren parte inportante bat izan bait zen, berpiztua gurutziltzatua bera dela gogoraraztea; eta Izpituaren gaurko ekintzaren parte inportante bat da, berebat, Eliza ere berriro bere benetako tokian jarri izatea.

Benetako tokia aurkitu izana garrantzi-garrantzizkoa da Elizarentzat: izan ere, horren barruan hazi egin daiteke eta hortik kanpo, berriz, bere izatea bera ankilosatu eta okertzeko arriskuan

aurkitzen da. Zehatz-mehatz, Elizaren bi problema nagusi konpontzen ditu pobreen mundurako gizakunde horrek. Lehenengoa, munduko izatearen edo ez izatearen arteko tentsioa konpontzen du, historiaren eta transzendentziaren arteko erlazio egokiarena. Pobreen munduan sartzeko izango ez den gizakunde batek, "mundutar" izatera bultzatuko du historikoki —terminoaren zentzu bekatuzkoan—, munduaren jarrera eta balioak bereganatzera, konziente edo inkontzienteki: boterea mundu honetako botereen arabera ulertzera eta erabiltzera batez ere. Gizakunde-mota honek ez du historia transzendentzi leku egiten; eta transzendentzia hori, orduan, historiarekin paralelo mantendu beharko da, historiarekiko konbergentziarik gabe eta, askotan, haren kontra, historiarekin ukatuz transzendentziarekin baieztatzen dena. Pobreen munduaren barruan, berriz, Eliza "mundutar" egiten da —terminoaren zentzu positiboan: haragi hartzen duen Semearen antzera, haragi ahul gainera—, eta, horri esker, transzendentzia historian bilatu ahal izango du, paralelismorik gabe eta, printzipioz, murriztapenik gabe. Pobretasunak "laidoak eta gutxiespenak" sortzeko joera du —San Ignazioren intuizio sakonak azaltzen zuenez— eta, horren ondotik, umiltasuna eta gainerako birtuteak ere bai. Pobretasuna historia hazteko tokia da, beretik eman egiten du gehiago, eta, horregatik, Jainkoaren transzendentziarekin kontaktuan jartzeko modukoa da. Beste munduak, aberastasunarenak, ez du historia salbazioaren norantzan hazi erazten, bekatuaren bidetik baizik; horregatik, ez da transzendentzia aurkitzeko tokia.

Bigarren problema bat ere, fedearen eta errebelazioaren iraganaren eta orainaren arteko tentsioa ere konpontzen du. Elizak errebelazioaren gordailutza du; baina hori gordailu huts baten jabetza bilaka ez dadin eta, aldiz, produzituz haz dadin, boluntarismoak utzi eta hala gertatzera bultzatu behar da. Pobreak, alde batetik, Jainkoaren maitasunaren hartzaile pribilegiatu dira eta, beraz, zerbait garrantzitsua esaten dute eta esaten jarraitzen dute maitasunezko Jainkoaz. Gainera, Pueblak ezin hobeto esan bezala, pobreek "ahalmen ebanjelizatzailea" dute (1147 zk.): izatez direnez eta jasaten dutenez, Jainkoaren borondatea erakusten dute *sub specie contrarii* eta konbertsiora mugitzen dute; positiboki egiten dutenez eta pobre diren neurrian dituzten balore espeziifikoengatik (solidaritatea, umiltasuna, esperantza), positiboki ebanjelizatzen dute. Testuinguru horretan kokaturik, berriak eta ikaragarriak dira Romero App. Jn.ak Lovanian esandako hitzak: pobreen arteko gizakundeaz geroztik, ezagutuz eta zehaztuz joan da Eliza zer diren bekatua eta grazia, galbidea eta salbazioa, Jainkoa eta Kristo zer diren.

b. Erreinuaren berri ona, hitzez eta ekintzaz

Pobreen artean gizatartua, Eliza ertamerikarrak **Jainkoaren erreinua**-rekiko zerbitzu bezala egikaritu du, batez ere, Jesusen segimendua. Zerbitzu hori ebanjelizazio bezala berraurkitu du, baina, hain zuzen, pobreen munduan egoteagatik, ondo zentzu zehatzean —Isaia eta Lukarengan hartzen zuen zentzuan. Ebanjelizatzea hori da, Jainkoaren erreinuaren berri ona pobreei zuzenean ematen eta egikaritzen hastea. Horrek formalki esan nahi du, Elizak bere egitekoan berriz ere hasi behar duela: batez ere, berri ona ematen, hau da, doktrina bihurtzeko den zerbait, baina, berez, doktrina baino gehiago dena: berri pozgarrià; pozez predikatzekoa eta hartzekoa, errealitate pozgarri baten berri ematen bait du. Doktrina-izaerazko ulerpen-modua gaudituz eta ebanjelioa berri ona den neurrian berreskuratzea, Elizaren egitekoa bideratuko duen aldaketa funtsezkoa da.

Vaticano II.ak esaten duen bezala, ebanjelizazioa hitzez eta ekintzaz egiten da zehazki. Hitzezko berriemate den aldetik, ebanjelizazioa pobreen esperantza iragartzen eta bizirik mantentzen kontzentratu da. Hori, noski, rutinaz kanpoko lana da: eta, azken batean, era horretan gizatartu eta pertsekuzioan leial mantendutako Eliza baten sineskortasunak ahalitzen duena, gero ikusi dugunez. Eta iragarpenarekin batera, salaketa dator; baina lan hori ahaztu egiten da beti, ebanjelizazioa ulertzerakoan, baita *Evangelii Nuntiandi* izenekoan ere, nahiz eta ebanjelizazioaren tratamenduko beste kapituluetan hain garrantzizkoa den. Ulertzekoa da salaketa ebanjelizazio-modu bat izatea, galdakizun etiko itzuriez baten betekizun izateaz gainera: salaketa zuzenean pobreak defendatzeko egiten bait da, eta, *sub specie contrarii*, zapaltzailei ere berri ona eskaintzeko.

Ebanjelizazio-ekintzei dagokienez, halakoak dira berri ona errealitate on bihurtzeko ekintza guztiak. Milagroak eta exortismoak, txanpon bakar baten bi alderdiak, zer dira, bada, errukia praktikan jartzea besterik? Sufrimendu konkretuaren maila berehalakoetan eta errealitatearen berrikuntzako maila egiturazkoetan, errukia praktikan jartzea. Ebanjelizazioa, orduan, mota guztietako morrontzen liberazio bihurtzen da, eta Jainkoaren erreinuaren betekizunerako gai. Ebanjelizazio hori, ordea, pobreen artean egikaritzen denez, liberazio historikoa funtsezko kinka bihurtzen da, beste guztientzako nahi litzatekeen zintzotasunaren egiaztapen-erizpide eta —kristauki egikaritzen bada— beste guztien funts eta galdakizun.

Guzti horren erakuskari ugari eman du Eliza ertamerikarrak. Berri onaren iragarpenak pastoraleko bilera eta berrantolaketa kontaezinak suposatu ditu, doktrinazko dokumentuak, giza laguntzazko erakundeen sorketa, errefuxiatu-zelaien zuzendaritza, komunikabide sozialen berrantolaketa, eta abar luze bat. Artzain-gutun eta homilietan eta giza eskubideen erakundeak sortuz egin da salketa, Jainkoaren borondatearen izenpean pasa nahi zena agerian jarriz eta eztabaidak sortuz. Hierarkiak egin du behin baino gehiagotan berriemate nahiz salaketa hori, baina baita eliz komunitateek eta bertako pastoral-eragileek ere. Errealitatea pobreen pobretasunetik epaituz eta horien aldeko egitura-aldaketa larriak proposatuz, liberazioaren elementu historiko berria sartu egin da Elizaren egitekoan. Halako une garrantzitsuetan, pobreen alde borroka egin behar dela erabaki da, herriaren organizazioa, eta, kasu benetan muga-mugakoetan, diktadura krudel eta iraunkor baten kontrako errebolta herritarraren legezketasuna ere bai, hala Nikaraguako kasuan.

Guzti honen atzetik dagoen gauzarik garrantzitsuena, zera da: Eliza salbaziozko sakramentu benetakoa bezala ulertu behar dela, eta salbazioan sartu behar direla pobreek, beren errealitatearen halabarharrez, salbazio bezala galdatzen dituzten elementuak; Elizaren egitekoa benetakoa ebanjelizazio bezala ulertu behar dela eta ez bakarrik doktrina baten, ondotik ekintza onak ekar litzakeen doktrina baten, transmisio huts bezala.

c. Jesusekin hil gurutzean

Hala gizatarturiko eta gisa horretako ebanjelizatzaile bihurturiko Eliza, masiboki eta gordinki pertsegitu da Ertamerikan. Gertaera horretan **Jesusen pertsonaganako leialtasun gurutzeraino-koaren segimendua** erreproduzitzen du. Ezagutzen ditugu datuak: Hogeitamar baino gehiago apaiz, erlijioso eta erlijiosa, horien artean artzapezpiku bat (Romero App. Jn.), asesinatu dituzte; beste asko laidoztatu, eraso, atxilotu, torturatu eta erbeste-ratu dituzte. Guatemalan elizbarruti oso bat abandonatu egin behar izan zuten; eta Gerardi App. Jn., Apezpiku-Konferentziaren presidentea, herritik erbesteratua izan zen. Enbor hezeari hori gertatu bazaio, pentsa daiteke zer ez ote zaien gertatu katekista, delegatu eta hitzaren zelebraztaileei, nekazariei batez ere, langileei, etab. Horien artean, milaka kontatzen dira biktimak.

Pertsekuzio honek sustrai historiko sakonak ditu, eta, zentzu horretan, gizakunde kontsekuentearen adierazpena besterik ez da,

Jesusen gurutzeta ere interpretatu den bezalatsukoa. Enbarazu eta traba egiten duelako pertsegitzen da Eliza. Medellín bukatu eta laster, Eliz mota horren aurka erne egoteko gaztigatzen zuen Rockefeller txostenak, esanez, egia bihurtuko balitz, arriskuan jarriko lituzkeela Estatu Batuetako interesak. CIAk ere lagundu egin du pertsekuzio hori; horren dokumentazio esplizitorik ere badago, Boliviako kasu ezagunean, adibidez. Reagan presidentearen kontseilariak berriro eraso diote Santa Fe-ko dokumentuan. Kanpotik Elizaren aurkako gaztiguak ematen ibili badira, bertan bertako oligarkiak, armadak eta gobernuak adeitasun gutxiagorekin ibili dira. Elizaren pertsekuzioa izan da, batez ere, liberatu nahi duen herriari idoloek eman dioten erantzuna. Errepresio orokorrago baten forma bat besterik ez da pertsekuzioa, nahiz eta koalitatiboki inportantea den, eta erabakiorra, gainera. Elizak traba egiten du: autoritatea eta justifikazio erlijiosoa kentzen bait dizkio *statu quo*-ari, eta bizirik mantentzen bait du pobreen esperantza; itxuraz, gauza sinplea dirudi horrek; baina, benetan, asaldagarria da: zeren poza bizirik mantentzeko ere gai diren pobre itxaropendunak ez bait dira herri menperatua. Horretarako egiten da pertsekuzioa: liberazio-prozesuak geratzeko edo ezabatzeko. Horregatik, baita, pertsekuzioa nabarmena eta baldarra bait da, zeharka ere eraso egiten da Eliza, sekta alienatzaileak lagunduz eta finantzatuz eta erakunde berriak sortuz: adibidez, Washington-en sortu zen Erlijio eta Demokraziarako Institutua, kristautasun liberal batera itzultzeko asmoarekin egin zen.

Pertsekuzioa kristauki begiratuz gero, Jesusen segimenduaren kontsumazioa adierazten duela esan behar da. Elizari ere, Jesusi gertatua bera gertatzen zaio, eta arrazoi berengatik: pobreen alde eta horien defentsan, eta ahalguztidunen aurka egindako aukeragatik. Jesusi bezala, blasfemia erlijiosoaren eta subertsio politikoaren salaketa egin diote eta ondorio beretara heldu dira: hiltzeko hoberendun da. Pertsekuzio horrek, ordea, Eliza honen egitatea egiaztatu eta horren haragitan osatu egiten du Kristoren nekaldiari falta zitzaiona: horrela, Kristoren benetako gorputz eginez doa historian zehar; maitasun handieneko ekintza egiten du, bizitza lagungatik ematekoa, eta hala, santu eginez doa.

Pertsekuzioak, Jainkoaren aurrean jartzen du berriro Eliza. Ustegabeko hori beretu egin behar du lehengo, hots: mendebaldeko mundu kristauak pertsegitzen duela, eta, pertsegitu ere, balizko balio kristauen aitzakian pertsegitzen duela; guzti hori Jainkoaren ulerpena berriro benetan planteatzeko modukoa da. Baina, sakonago begiratuta, pertsekuzioak Jesusen gurutzeko bakardadean

parte har erazten dio, haren otoitz agonikoan, Jainkoarenganako Leialtasunean, Jesusek Jainkoaren isiltasuna besterik jasotzen ez zuen arren. Hemen Jainkoaren esperientzia sakona ematen da, eskandalotsua berez, baina garbitzailea. Eliza Jainkoarekiko leial eginez doa, hebraitarrei egindako Gutuneko apaiz gorenaren negar eta aieneen artean.

d. Jesusekin berpiztu alaitasunean

Eliza gurutziltzatu horrek Jesusen **berpizkundera** ere bizi du. Berpiztu moduan biritzea, Jesus berpiztuaren Izpirituarekin historiaren baldintzetan biritzea baino ez da. Jesus hori berriro agertu zaio, gurutziltzatuaren zauriekin noski, baina baita ere bizia ematen duen, gauzak birsortu eta berriro egiten dituen Izpirituarekin.

Eliz barruan Izpiritu hori inoiz ez bezalako sorketarekin azaltzen da pastoralean, liturgian, teologian eta doktrinan. Izpiritu horrek bateratu egin du Eliza eta honen barruko estamentu guztiak: gotzai eta nekazari, apaiz eta intelektual, erlijioso eta langile. Izpiritu horrek ireki egin du Eliza beste konfesioekiko eta, ondorioz, ekintzako benetako ekumenismoa gertatzen ari da.

Izpirituak libertatea eman du: ez primarioki, norberarentzako libertatezko zentzu liberalean, baizik eta ebanjelioa izpiritu bihurtzeko moduan, letra doktrinagai baino lehenago; horregatik, ebanjelioaren ulerpen berritzaile baina leial sakon-sakona egin da. Batez ere, maitatzeko libertatea da; maitasunez eman eta norbera ematekoa. Beste guztiak zerbitzatzeko, bere burua menpeko egiten zuen Paulo haren libertatea da, eta Jesus haren libertatea, zeinari ez bait zion inork kendu bizia, berak eman zuen eta libreki.

Izpirituak pozgarritasuna eman du. Gizakundearen eta pertsekuzioaren erdian, berriro ere pozaren eta alaitasunaren paradoxa ebanjeliko hura gertatu da. Berri on bati, pozez bakarrik erantzun dakiok: tautologia garrantzitsu horixe da berreskuratu dena. Bitxi preziatu eta altxor ezkutatu bihurtu da ebanjelioa; aurkitzen direnean, guzti-guztia galda dezaketen bitxi eta altxor, baina, ordainez, bizitzarako eta heriotzarako zentzurik sakonena eskaintzen dutenak. Horregatik, hurbiltzen direnetako askok egiaztatzen duten bezala, kristau ertamerikarrak ez dira gizon tristeak; alderantziz, duintasun, esperantza eta poz beteko gizon eta emakumeak dira; larrituta daude, baina ez akabatuak. Beren gurutzeetan gurutziltzatuaren irudia ematen dute, bai, baina berpiztuaren izpiritua ere azaltzen dute. Berpiztutako Eliza hau oparotasunez erlazionatzen

da Jainkoarekin. Ez da bizitzaren Jainkoa sinetsi eta hari erantzutera mugatzen, nahiz eta, hasieran, horretan murgiltzen den eta hori mantentzen duen ardatz bezala. Benetan Jainkoa sinesten du, fidatzeko moduko Aitaenez eta beregana erakartzen duen eta bidea erakusten duen Utopia den neurrian. Jainko Aita sinesteak esan nahi du, beragan atsedean hartzea eta bere Aita-izaeran kristau-bizitzaren asken eredia ikustea: "Izan zaitezte guztiz onak, Aita zeruetakoa on den bezala" (Mt 5,48). Jainkoa Utopia bezala sinesteak esan nahi du, historian egiten hain zailak eta hain batearazinak gertatu diren errealitate utopikoak historikoki egikaritzera deituak eta bultzatuak garela sentitzea: justizia eta libertatea, borroka eta bakea, egia eta errekontziliazioa. Bestela esanda, Eliza honek Jainkoaren oparotasuna sinesten du, horregatik, ordea, Jainkoaren borondatean oinarritzkoa izaten jarraitzen duenik, pobreen bizitzarik, erlatibizatu gabe. Jainkoarekin eta Jainkoagantz, ibili dabil historian. Fede sakon horren azken erroa, honetan datza: Elizak pasa duela pertsekuzioaren proba eta bere fedea literalki martirien odoletan sustraitua daukala.

1.3. Ebanjelioa ertamerikartu egin da

Hau da Eliza ertamerikarraren berritasun historiko eta telogikoa. Hitz bakar batean laburtu behar bagenu, esango genuke, ebanjelioa ertamerikartu egin dela. Sinestunek ez dute jadanik beren identitatea maileguan eskatu beharrik, ertamerikarra ez den zerbaiten sinestun bailira. Ebanjelioak zuzenean hitz egiten die. Ebanjelioaren edozein bitarteko onartzen eta bedeinkatzen dute, kanpotik datorkiela ere; baina sakonekoena ez datorkie kanpotik, Europatik nahiz Iparramerikatik, barru-barruan duten intimoenari dagokion zerbait bait da. Berritasun hori garaikoa da eta horregatik giltzatzen dira hain ondo historikotasuna eta ebanjelikotasuna, horregatik dihardute elkarri bultzatzen eta oihartzun egiten, elkarrengandik urrunduz edo elkar murriztuz ibili beharrean. Horregatik aipa daiteke Elizaren berpizkunde, Elizaren behetiko, Ertamerikatiko, berrasmaketa (L. Boff).

2. Ertamerikako Elizaren errealitatea, problematika eta etorkizuna

Orain arte Eliza ertamerikarraren berritasunaz hitz egin dugu. Berritasun hori egiazkoa da: orain hamabost urte zenaren aldean,

oso desberdin bihurtzen bait du eta existitzen bait da. Existitzen ez den tokietan ere, bere ausentziagatik nabari da eta, beraz, Eliza izateko modu desberdinak epaitzeko eta tipifikatzeko erizpide bihurtu da, gutxienez.

Gaur bertan inboluzio bat ematen ari da Medellín-goari eta deskribatu dugun Eliz motari buruz, eta Eliza horren heldutasun-maila bat ere bai. Beraz, galdera sortzen da: Eliza hori zenbateraino ote den egiazkoa historikoki, eta zeintzu ote diren Eliza izateko bestelako motak. Tipifikatzeagatik, bi erizpide aukeratuko ditugu Medellinetik hasitako Elizaren sorkundearen arabera: erizpide historikoa bata, errealitate historiko ertamerikarrarekin erlazionatzen den neurriaren arabera; eta erizpide teologikoa bestea, pobre-erandiko Eliza egituratzen denaren arabera.

2.1. Erizpide historikoa: justiziazko borrokaren aurreko jarrera

Erizpide historikoa ezin izan liteke gehiengo herritarrenganako justizia besterik. Baina baieztapen horrek, ia guztiak onartzen dutenez, ez du asko laguntzen, berez. Gehiago laguntzen du beste erizpide honek: alegia, tokian ematen diren liberazio-mugimendu egiazkoen eta erreboluzioan justiziaren aldeko borrokaren erizpide konkretuak. Tipifikatzeko lagundu egiten du: horien aurrean, izan ere, banandu egiten bait dira izpirituak.

I. Ellacuríak zuzen ezaugarritu duen bezala (berari jarraitzen diogu azterketa honetan), injustiziaren eta errepresioaren erdian eta erreboluzioen erdian, hiru jarrera posible daude: a) "Edozer gauza nahiago komunismoa baino", b) "ez hau eta ez bestea", c) "injustizia eta bortxakeriazko egoerarekin bukatzeko behar diren neurri guztiak hartu behar ditugu geure gain".

a. "Edozer gauza nahiago komunismoa baino"

Lehen jarrera ez da oso esplizituki adierazia azaltzen, nahiz eta praktikan horren aldera jotzen duten apezkiku batzu: asaldakuntzaren kontrako gerrak bedeinkatza iristen dira, eta Nikaraguko apezpikuak ere sandinismoaren aurka azaltzen dira. Jarrera horren bereizgarri nagusia, zera da: komunismoa intrintsekoki haizto ikusten duela, materialista, ateo eta Elizaren arerio adiskidetzin izateagatik. Reagan-en teologia da hau, zeinaren arabera hobe bait da haur bat goseak hiltzen uztea, hari fedea galeraztea

baino; Nikaraguako apezpiku batek ere Teologi modu hori errepikatzen zuen. Lehen deskribatutako Elizaren benetako heriotza dakar jarrera honek. Ez ditu miseriaren oihuak eta esperantza oinarritzat eta nagusitzat hartzen baizik eta aurreritzi ideologiko batekin hasten da eta hori hartzen du jarraibide, gero errealtate horren arabera epaitzeko eta Medellín-*ez* gero erlatibizaezina dena erlatibizatzen.

b. "Ez hau eta ez bestea"

Bigarren jarrera, normalena da eta muga zabalen barruan hedatzen da. Ez ditu nahi oraingo errealtatea eta etor litekeen erradikalismo iraultzailea. Gauza onak eta inportanteak egiten ditu: giza eskubideak defendatzen ditu, pastoralta asistentziala eta humanitarioa, zapalkuntza eta errepresioa salatu egiten ditu —etikoki, profetikoki baino gehiago—; arrisku batzu ere jasaten ditu Eliza denez, eta oinarriko komunitateak ere laguntzen edo ametitzen ditu, politizazio gehiegirik ez duten bitartean. Bestalde, gobernu eta are armadekin onera egoten saiatzen da, kalte larriagoak saihestearren; demokratizazio formalezko prozesuak apoiatu egiten ditu, espero izanik errealtate izatera iritsiko direla eta ez dela aurkituko soluzio bakarra erreboluzioan izango lukeen posibiliteari aurre egin beharrean; erreformak ere apoiatu egiten ditu. Kritikatu egiten ditu mugimendu erreboluzionarioak: benetan gaizki egiten dutenean, jakina; baina, gainera, haien kontrako *a priori* moduko bat azaltzen du, nahiz eta onartzen duen haien borrokaren zergatian badagoela gauza zuzenik. Gaur, aipatutako alderdi onak mantenduz ere, mendebaldeko mundu demokratikoa ez kuestionatzera eta erreboluzioez errezelatzera alderatzen da nabarmenago.

c. "Arriskatu beharra dago"

Hirugarren jarrera, urriagoa da. Romero App. Jn.ak, komunitate herritarretako askok eta hauekin lanean ari direnek defendatu zuten kontsekuenteki. Nikaraguako apezpikuek ere defendatu zuten Somozaren aurkako insurrekzioa onesterakoan, nahiz eta, ez da ahaztu behar, somozismoak ez zuen Elizarengan oztopo benetakorik aurkitu azken-azkenean ezik. Eliza hau ez da ez CELAMen, ez Vatikanoren, ez nuntziaturen gustuko. Ez da ingenuoa mugimendu iraultzaileen aurrean; ez ditu bere egiten haien puntu ideologiko asko, eta haien iharduketa guztiak ere ez: ez, noski, ekintza terroristak. Baina haiengan ikusten du bestalde-

koengan baino zerbait zuzenagorik, eta haien borrokaren funtsezko balio asko gizartean sartu beharra ikusten du, gizarte hori pobrentzako onargarria eta zuzena izan dadin. Salvadorren gatazka horren soluziobide negoziatu bat bilatzen ari dira gaur eta horrek —teorikoki behintzat— Herri horren soluziobidean erreboluziotik hartutako dezente sartzea suposatzen du. Eliza honek —ingenuitaterik gabe, berriz ere— ez du absolututzat jartzen, erreboluzioak garaile irtengo balira, Elizari etorriko litzaiokeena, nahiz eta horrek pribilegioen galera edo bere egitekoaren murriztapenen bat ekarri. Prozesu politiko eta erreboluzionarioak epaitzeko erizpidetzat ez du bere burua jartzen, etorriko litzaizkiokkeen abantailak nahiz kalteak, baizik eta gehiengo herritarren mesedea. Eta trukean prezioaren bat pagatu beharko balu, ondo ordaindutzat emango luke, eta, nolana ere, Elizaren penitentziatzako ekarpena historiaren ordainez prezio hori emateko.

d. Biolentziaz

Komunismoarekiko jarreran bezala, biolentziaren aurreko eritzia ematerakoan ere, zatitu egiten da Eliza. Agi denez, inongo Elizak ez du, printzipioz, gerra baten muturrerainoko biolentziarik nahi izaten edo laguntzen, hots: izatez eta zuzenki suntsipena, herioa eta desgizatartzea adierazi nahi dituen gerrarainoko biolentziarik. Biolentzia eta bere kausak hor daude, ordea, eta az dago ignoratzerik. Egoera horren aurreko jarrerarik orokorrenak dioenez, “biolentzia txarra da, datorren letutik datorrela”. Hala ere, badirudi lehen Eliz motak onartu egiten duela biolentzia, erreboluzioen aurka borrokatzen duten gobernu eta armadetatik datorrenean. Hori da Nikaraguako hainbat apezpikuren eta inguruko beste apezpiku batzuren kasua gaur: Estatu Batuan iharduketaren aurrean (Hondurasko militarizazioa, Salvadorko ejertzitoen apoioa eta kontrei emandako laguntza Nikaraguan), ez bait dute biolentzia hori interbentzioaren masibotasunari eta suntsiketari dagokion intentsitatearekin kondenatzen.

Hirugarren Eliz mota zuhurregoa eta zehatzagoa da biolentzia kondenatzen. Ez du besterik gabe esaten, biolentzia datorren lekutik datorrela txarra denik: Printzipioz legitimo ere izatera irits bait daiteke eta, batez ere, hori ohikeriaz errepikatzea ez bait da oso erabilgarri pastoralaren orientabidean, eta estaltzaile izatera ere irits bait daiteke. Egiten duen aurreneko gauza, Romero App. Jn.ak bezala, biolentzi mota desberdinak tipifikatzea eta hierarkizatzea izaten da, eta ondoren epaitzea. Biolentzien artean lehena,

funtsezkoena eta gaiztoena, egiturazko biolentzia da; Medellín-ek dioen bezala, benetako "biolentzia instituzionalizatua". Bigarrena, beste horren zerbitzuan jartzen dena da, ekintza biolentoei: ejertzito, segurtasun-gorputz eta banda paramilitarren biolentzia zapaltzailea. Hirugarren mota, erantzunezko biolentzia izaten da, talde liberatzaile eta iraultzaileena, neurririk gabeko ekintza biolentoak egiten dituztenean eta terrorismoa egiten dutenean areago, noski. Biolentzia kondenagarri horien ondoan, eta ordena horretan emandakoen ondoan, ametitzen du, printzipioz, Elizaren doktrina tradizionallean (*Populorum Progressio* eta Medellin-go doktrina) oinarriturik eta berak jarritako baldintzetan, biolentzia legitimo bat ere izan daitekeela, adibidez, asaldakuntza herritarren modukoa. Konkretuki, hala jokatu zuten Nikaraguako Apezpikek beren egunean, eta hala proposatu zuen doktrinalki Romero App. Jn.ak.

Harridura ere sor lezake, tipifikazio-erizpidetzat, erreboluzioen eta biolentziaren aurreko jarrera aukeratzeak; baina garrantzitsua da, errealitate horiek existitu egiten bait dute eta izpirituak, benetan, banandu egiten bait dituzte. Era berean, hori da Eliza nola gizatartzen den ikusteko modu historikoa, nahiz eta tragikoa: errealitatea den bezala hartuz ala sotiltasunez eta zakarkeriaz horretatik urrunduz, nola gizatartzen den ikusteko modua. Izatez, Elizaren zati txiki batek bakarrik aurre egiten die zuhurtasunez eta ausartasunez problema horiei.

Baina esan behar da, gainera, Elizaren zati hori problema horiei kristauki aurre egiten saiatzen dela. Ez ditu erreboluzioak, ohizkoena den bezala, aurrez, *a priori*, bedeinkatzen ez gaitzesten; oso bestela, zeinnahi borroka-mota ondo aztertzen eta izpiritu kristauez bizitzen saiatzen da, Romero App.ak bere exenpluz erakutsi zuen bezala. Erreboluzioari dagokionez, Romero App. Jn.ak positiboki azpimarratu zuen, eragile nagusitzat herria izango zuen errotiko aldaketa autentiko baten beharra. Horregatik, Rivera App. arekin batera, erakunde herritarra defendatu eta sustatu zuen; beti, ordea, ikuspuntu kristauek begiratuta: positiboki, erakunde herritarra gehiengo herritarren zerbitzuan eta bere alde egon zedin, benetako maitasun-adierazpen izan zedin; negatiboki, honelako mugimenduek berekin izan ohi dituzten tentazioak gaindi zitzaizten, hau da: bazter utz zitzaizten alderdikeria, protagonismoa, leaderrek herriaren tokia hartzea, dogmatismoa, guztia organizatzailea murriztea eta erlijioa manipulatzea.

Biolentziari dagokionez, aldaketa orok benetako borroka darrak esaten zuen, teoriarik borroka armatura ere irits zitekeela.

Baina beti ere borroka-bide baketsuak erabiltzeko intsistitu zuen, elkarriketa jarri zuen beti gatazka konpontzeko modurik onena bezala, eta kondenatu egin zuen berak "biolentziaren mistika" deitzen zuena. Batez ere saiatu zen, eta guztiei galdatu zien horretan ahalak eta bi egin zitzaten, asaldakuntza legitimo baten kinka larri-ira iritsi beharrik gerta ez zedin.

Nolanahi ere, behin eta berriro errepikatzen zuen, kristauak izpirituz bizitu behar dutela edozein prozesu: errukia, benetako sufrimenduaren aurrean, herriak ordaindu beharreko prezioztatu hartu gabe, besterik gabe; sendotasuna, sufrimenduaren eta zapalkuntzaren aurrean; begiratu garbia, prozesuak datozen bezala datozela ikusteko moduan, horiei buruz nor bere burua edo beste inorena engainatu gabe; herriaren kontzientziarekiko begirunea, batez ere haren kontzientzia erlijiosoarekikoa; esperantza, garaipe konkretuz bakarrik ez eta Jainkoaganako fedez hazten dena; adiskidetze-bakeen aldeko lana eta etsaiari etorkizunik ez ixteko moduko barkamenerako irekitasuna, hori gabe ez bait dago iraun dezakeen herririk. Horrek eskatzen du, prozesu horiek izpirituko kristauaren baitatik gizartu behar direla eta baita ere —espresio tragiko baina beharrezkoa— gatazkak gizartu egin behar direla.

Elizaren berezkoena ez da erreboluziotan, eta are gutxiago biolentzian, trebatua izatea. Baina Ertamerikan historikoki itzuriezin gertatu diren eta benetan existitzen duten errealtate horiekiko jarreraren zuzen batek sineskortasuna erantsiko dio munduarekiko erlazioaren ezaugarritzat duenari berari: kristau liberaziozko bere mezu propioa, bere iharduera positiboak justiziaren alde (giza eskubideen defentsa, aldaketa erradikalen proposamenak, lan humanitarioa, etab.) eta bakearen alde (dialogoa eta adiskidetzea, bide baketsuen erabilera), bere kritika erreboluzioen alderdi mugatu eta bekatzukoari eta biolentziaren mistikari. Errealitate horien aurrean ere zuzen mantentzen den Eliza batek adierazten du, ez dela benetan bere buruaren alde ari, Jainkoaren erreinerako bidean eraldatu egin behar duen mundu baten alde baizik; ez diola bere izakitasunari uko egiten, edozein gizakiri dagokion berari ez bailegokio; ez dela triunfalista, berak arazo guztietarako erantzun egokiak bailitu eta historiak anbiguotasunez duen horretan gizatartu behar ez balu bezala.

2.2. Erizpide teologikoa: pobreen Elizarekiko jarrera

Eliza tipifikatzeko erizpide teologikoa, pobreen Eliza edo Eliza herritarra deitzen denarekiko jarrera izan ohi da. Positiboki eta

idealki hori zer izan daitekeen aztertua dugu lehen partean. Baina Eliza izateko modu horrek ere zatibanatu egiten du.

Ezin da ukatu pobreen Eliza horren berritasuna, eta horrek dituen kostuak. Eliza hori exigentea da, beregan pertsekuzioa eta martirioa gertatu ohi dira, horren bidez itzulikatu egiten dira gobernuekin nahi diren ohizko erlazio onak, etab. Hor dago problemaren funtsa, nahiz eta Eliza herritarra inspirazio marxistadun eta antihierarkikoa eginez berrinterpretatu nahi izan den. Bi salaketa horiek, gehiegikeria posiblerik izan denik ukatu gabe, funtsean okerrak dira; aitzakia huts dira, Eliza desautorizatzeko arrazoi baino gehiago. Problemaren funtsa, exigentziez gainera, zera da: Eliza horrek, berri izateagatik, hasierako ezjakintasuna eta intsegritatea sortzen dituela barneko organizazioan eta Elizaren pastorean. Grafikoki esanez: ez da hasieratik erraza gertatzen apezpiku, apaiz, telogo, etab.ek nolako izan behar duten "jakitea", pobreek hitza hartu duten Eliza batean.

Aurreko tipifikazioaren araberrako lehen multzoak kondenatu egiten du Eliza herritarra; hala egin dute Nikaraguako apezpiku askok, harekin dialogorik ere hasi gabe. Egia da, bai, kristau askoren artean ez dela falta fede kristauaren eta sandinismoaren arteko identifikazio exageraturik.

Bigarren multzoak lagundu egiten ditu oinarriko komunitateak, Eliza herritarraren konkrezio garrantzitsu horiek, profil politiko apalean mantentzen diren bitartean; edo jasan egiten ditu, tentsio handiago edo txikiagoekin. Hori da ia area osoan gertatzen dena.

Hirugarren multzoak eutsi egiten dio Eliza herritarrari buruzko Medellín-go jatorrizko intuizioari, Pueblak ere koalifikatu eta ukatu ez zuenari: alegia, "kontinenteko medio herritarretan gizaratzea bilatzen duen eta, beraz, talde horiek Jaunari ematen dioten fedezko erantzunetik sortzen den Eliza bat" dela (263 zk.). Nahiz eta Eliza horrek problema asko ekarri, eta bere bekatu eta mugapen eta guzti, komunitate horiek Jainkoak Elizari egindako emaritzat hartzen dira, pastoralaren, liturgiaren eta teologiaren dinamizatzailetzat eta balio kristau garrantzitsuak, entrega eta eskuzabalatasunezko exenpluak, ikasteko tokitzat.

Eliza izateko modu desberdinak tipifikatzeko aukeratu ditugun bi erizpideak elkarrekin erlazionatzen dira. Erizpide historikoak nahiz teologikoak gizaratean benetan gizatartzea ala haren-gandik segailtasunez ihes egitea auresuposatzen dute. Azpimarra-

tu behar da, ordea, Ertamerikako mundu errearentzako erantzun zuzena dela printzipioz pobreen Eliza, erreboluzioetan dagoen zuzenena jasotzen duena eta haien alderdi mugatu eta bekatuzkoa sendatzera jotzen duena. Ez da harritzekoa, beraz, ia beti kristautaldea berak izatea tipifikazio beretan erortzen direnak, erizpide historikoa nahiz teologikoa hartzen dutela ere.

2.3. Pobreen Eliza, geroari buruz

Pobreen Eliza, hasieran idealki azaldua eta historikoki hirugarren taldearen bidez errepresentatua, da aurreko historiarekiko berritasun handienekoa; eta aski handia da, anekdota huts bezala ez baino errealtate eklesial eta sozial bezala hartua izan dadin. Hala ere, txikia da, Eliza izateko beste formekin konparatuz. Txikitasun hori, ordea, ondo ulertu behar da. Ez da "sekta" itxi bat, ez "diaspora" bat (Rahner-ek sekularizazio-prozesu trapaladatsuko mundu europar bateko Elizari profetizatzen zionaren antzera), baizik eta "legamia" da, hots: txikia, baina Elizaren osotasunean gizatartua eta Eliza osoaren legamiatzailea. Historikoki, Eliza bizi den edo bizirik irauten duen tokia izateaz gainera, haziz doan tokia da; beraz, ertamerikar izaten jarraitu nahi duen eta errealtate ertamerikarrari erantzun nahi dion Eliza baten etorkizuna da.

Elizaren etorkizun horri, elkarren kontrako bi mugimendu indartsuk eragingo diotela aurrakusten da. Alde batetik, inboluzioak eta, bestetik, pobreen Elizaren heldutasunak eragingo diote.

a. Erreakzio inboluzionistak

Eliza ertamerikarrak parte hartzen du Eliza latin amerikarraren eta unibertsalaren inboluzioan. Oro har, ez da Vatikanoren eta Medellin-en une distiratsuak bizitzen ari, baizik, errestituzioan saiatzen ari da. Honako hauek dira inboluzio horren zeinu argi: a) apezpiku-konferentzien bidez segurtasun administratiboa bilatzen saiatzea: bat eginda azaltzen dira, nahiz eta horretarako bertako kideen arteko diferentzia larriak disimulatu egin behar dituzten: eta, era berean, lehen baino autoritarioago azaltzen dira, Elizaren oinarriekin lehen ematen zen dialogorik gabe; b) lehen eta bigarren multzoetako hariko apezpikuak izendatzea, Obando App.aren kardinalgo eman-berriak argi erakusten duen bezala; c) seminaristen formazioan ematen den segurtasun doktrinala, nahiz eta formazio pastoral eta akademiko eskasenetara ailegatzen den, Salva-

dor eta Nikaraguako seminarioetan bezala; d) hierarkiako ia kide guztiek askapen-teologiarekiko ez jakintasuna edo eraso, nahiz eta Rivera App.ak publikoan defendatu duen Salvador-en egiten den askapen-teologia; e) apezpikuen azalpenetako ortodoxiarako edo azterketa etiko hutsetarako joera, Romero App. Jn.aren garai bateko profetismorik gabea eta, neurri handiago edo txikiagoan, salatzen diren gaitzen handitasunari eta larritasunari dagokien praxirik gabea; f) tokiko problemak eta arriskuak epaitzeko eliz triumfalismo exageratua: printzipioz gaitz guztiak eta gaizkile guztiak kondenatzen dituen, baina egitez edo ez-egitez Elizak horretan izan dezakeen partetik errekonozitzea ez duena; g) errealitate historikoari buruzko eritzietako ideologizazio gehiegizkoa, azken finean, mendebaldeko mundua arriskutan ez jartzeko egiten dena; h) azkenik, eta oro har esanda, leadergo pastoral eta pastoral elkartuaren garapena eskatea, pastoral-forma tradizionalagoak eta ez hain gatazkatsuek bultzatuz.

b. Medellín-go izpirituari leial

Inboluzio honen aurrean, pobreen eta oinarriko komunitateen Elizak eta hauekin lanean ari direnek berriro diote, eutsi egin behar zaiola Medellín-go edo, gutxienik, Pueblako eliz erreboluzioari, nahiz eta errealistago egin diren eta egoerak aldatzen ari direla sumatzen duten, eta nahiz eta, beren buruaz erreflexionatuz, heldutasun-beharrean daudela ikusi duten. Hauek dira pobreen Elizaren iraupenaren eta heldutasunaren zeinu garrantzitsuak: a) pobreen aldeko hobespenezko aukera itzulezina egin dute, beren formulazioan behintzat, eta hori ez da gaitzestekoa; b) pobreen Elizaren autokritika, fedearen balio pertsonalak eta transzendentek sustatzen saiatzen dena eta sustatzen dituen, liberazioarekin erlazionatuz; c) komunitateen autonomia handiagoa mugimendu herritarrekiko; ez, noski, hauei itzuri egiteko, baizik eta fedearen espezifikotasunetik bultzatzeko; d) izpiritualitate benetako baten garapena, ebanjelikoa, historikoa eta herritarra, Jesusen segimendua eta berai aurrera eramateko behar den izpiritua azpimarratzen dituen, eta berdin, Jainkoaren erreinuaren aldeko dena eta Jesusen Aitarenganako fedea eta konfidantza, Elizaren barruko profezia eta berarekiko izate leiala; e) askapen-teologiaren heldutasuna, zeinak, Ertamerikan, liberazio-prozesuak bultzatzen bait ditu, baina, era berean, komunitateen egiazko fedea teologiarako biltzen eta prozesua bere gorabehera guztietan laguntzen ari bait da; f) erlijio-tasun herritar masiboari ematen zaion inportantzia berria, haren erritmoak errespetatuz eta denboraz aurreko ezarpenei itzuriz; g)

azkenik, oztopo guztien gainera, direla kanpoko (Elizaren barrutiko nahiz kanpotiko erasoak), direla barruko (bere mugapen eta bekatu bereziak), Eliza horrek aurrera egitea bera, zeinek erakusten bait digu bere fedea, esperantza eta karitatea sakon-sakonak direla.

c. Pobreen Elizaren nortasuna

Inboluzioaren eta Medellín-ekiko leialtasunaren arteko tentsioan murgildurik, ikusteko dago zein izango den Eliza ertamerikarraren etorkizuna. Oraingoan, ordea, esan behar da, pobreen Elizak bere nortasun propioa duela, eta horrek ematen duela etorkizunaz hitz egiteko aukerarik, hainbat gehiago probarik zailena garaitu bait du: izaki denez beregan duen mugapena gainditzea, alegia. Vatikanoko II.aren garaian gertatzen ez zen bezala, Elizari ez zaio orain goitik inposatzen edo besterik gabe ematen zuzendaritza (hierarkia eta teologia), eta, aldiz, behetik ere sortzen zaio oraingoan; errealitate objektibo bezala sortzen da: ez, ordea, lea-dergo nahitako bezala, eta ez hain pribatizatua. Inboluzio-mugimenduari, beraz, indar berri bat kontrajartzen zaio objektiboki; eta indar hori ez da, funtsean, pobreen artean sustraitutako ebanjelioa besterik.

Pobreen Elizak badu etorkizunik Ertamerikan. Erantsi nahi genuke, Eliza hori, posible izateaz gainera, beharrezkoa ere badela. Beharrezkoa da, lehenik, Ertamerikako errealitatearentzat. Elizak pobreen aldeko aukera egin baino lehenago, pobreek aukeratu zuten hura. Elizak eman dezake, eta, zenbaitetan, berak bakarrik eman dezake, bere ibiltze askatzaileari buruzko esperantza eta orientabidea. Ertamerikaren etorkizuna behatzen denean; ikusten direnean Salvadorko gerra-urte bukaezinak; Guatemalako beharaldiak eta indigenen sakailaketak; Nikaraguaren kontra, hau da, hiru milioi gizakiren kontra, egin nahi den itomena; Hondurasko militarizazioa, haren sobiranotasunaren galera eta bere betiko pobretasuna... orduan, Elizak salbaziozko sakramentu bezala jokatu behar du, eta hori, pobreen Eliza gisa bakar-bakarrik egin dezake.

Gainera, Elizaren beraren etorkizunerako ere beharrezkoa da Eliz mota hori. Ikuspegi kristau batekin begiraturaz, ebanjelioa pobreen begiekin irakurtzen jarraitu ahal izateko modu estrukturala da Eliza hori; hau da, Eliza hori da ebanjelioa huts-hutsik irakurri ahal izateko eta ahalguztidunek horri berriro eskurik ez eransteko modua; edo, baita ere, ebanjelioa kulturalki eta giro huts bezala mantenduko duen baina jadanik Jesusen berri onarekin, bere sala-

keta eta galdakizunekin ikustekorik gutxi izango duen kristautasuneko Eliza izanberatu ez bihurtzeko modu bakarra. Beharrezkoa da, lehenengo munduko toki askotan tamalez eta hain ugari gertatzen ari dena gerta ez dadin: Jainkoaz, bere isiltasuna bakarrik atzitzen dela, edo kolera bakarrik: egia injustiziaren baitan estekatzen dutenen kontra errebelatzen den kolera. Bere muga eta guzti, pobreen Elizak presente mantentzen ditu historian ebanjelioa eta Jainkoa. Baina, gainera, pobreen Eliza batek bakarrik gordeko du, etorkizuneko gizartean eraginkor eta bizi jarraitzeko beharko duen sineskortasuna. Romero App. Jn.ak esan bezala, aldatetak emango dira Elizarekin nahiz Elizarik gabe. Baina ematen direnean, galdera izango da, ea zer egin zuen Elizak haietan. Honetan Elizak garbi eduki beharko lituzke gauzak, eta ez lituzke nahasi behar berehalako garaipen eta abantailak eta etorkizuneko mende-etako batailak. Ertamerikako Elizak erne jarri beharko luke lehen munduko toki askotan ematen ari diren Elizatiko urruntasunaren aurrean, berarekiko interes-faltaren, haren kontrako erasoak baino ere kaltegarriagoa den ezaxolaren aurrean, fedearen gainbeheraren aurrean. Bere buruari galdetu beharko dio, ea horrelakorik (hots Europako intelektualen, klase langilearen, mugimendu sozialen eta erdiko klasearen parte baten galerarik) hemen ez gertatzeko modurik onena zein ote den: mundu honetako botereen laguntza beharrezkoarekin, edo, gutxienik, haienganako erlazio normalekin, giro eta ordenu kristauak eduki nahi izatea den, ala, bestela, Medellín-ek proposaturiko bide ebanjelikoari jarraitzea den. Pobreen Eliza izango da luzarora Elizaren etorkizuna eta, agian, bere libertatea eta biziraupena humanoki bermatuko dituen: beharrezko arreta guztiekin, baina baita animo eta kritika kristauarekin ere, herriek, beren sufrimendu eta esperantzetan, bere liberaziozko mugimenduetan, lagun izango duten eta haiengana murgilduz, haien alde bizia ere emango duen Eliza. Nolanahi ere, hori guztia da Elizak Jesusen Eliza izaten jarraituko duelako bermea ematen dituen.

Euskaratzailea: Xanti Iruretagoiena

J. S.

LA IGLESIA EN CENTROAMERICA

L'ÉGLISE EN AMÉRIQUE CENTRALE

La ignorada Iglesia centroamericana se ha convertido en noticia, sea por su participación en los procesos revolucionarios unas veces, sea otras por la persecu-

ción de que es objeto, contando con numerosos mártires, entre los que destaca Mons. Romero. Más allá de estos fenómenos externos, que pueden constituir noticia periodística, debe constatar el hecho de fondo que los sustenta: una Iglesia histórica y evangélicamente nueva, es decir, una nueva evangelización de Centroamérica y una centroamericanización del Evangelio.

El principio histórico y teológico fundamental que rige este hecho nuevo es el principio de una doble inserción: a) en la extrema prueba social, b) en la esperanza de liberación de los pobres. De este modo, haciéndose más pobre, Iglesia de los Pobres, la Iglesia se hace más cristiana, más evangélica, más liberada y liberadora, esperanzadora. Si hoy hay una Iglesia alineada a favor de los movimientos de liberación, este hecho debe ser interpretado, no como un posicionamiento de base política, sino como consecuencia de una opción primaria y básicamente teológica.

Y es que el dato fundamental del que es preciso partir en Centroamérica, no sólo histórica, sino también teológicamente, es la miseria humana y social que padece la inmensa mayoría, producto de estructuras injustas, violencia institucionalizada que sólo puede ser considerada como verdadero pecado contra la vida, contra la creación. Misericordia significa muerte. Aspirar a la liberación significa también muerte: miles y miles de asesinados, torturados, desaparecidos. Es preciso, pues, optar por la creación o por la muerte, por el Dios que da la vida o por los ídolos que la aplastan, llámense capitalismo, seguridad nacional o como se prefiera. La alternativa no se presenta en Centroamérica, como ha podido suceder en Europa, entre fe en Dios o ateísmo, sino entre fe en el Dios de la creación o fe en los ídolos que despojan y oprimen la creatura. La Iglesia en Centroamérica ha descubierto en los pobres y recuperado esa creaturidad fundamental, ultrajada a diario en la muerte lenta o violenta de los pobres, ha aprendido a saberse creatura en este mundo y ante Dios, viviendo la esperanza de las creaturas que anhelan la luz de su liberación. Esta forma concreta de fe, fe de y en la creatura, es la que constituye el presupuesto y el fundamento de la novedad de la Iglesia centroamericana, que se traduce luego inmediatamente en actitudes prácticas correspondientes a la voluntad de un Dios dador de la vida: la encarnación con los pobres, el servicio al reino de Dios dador de la vida. Lo demás no es sino consecuencia de esta opción preferencial por la vida: la encarnación con los pobres, al servicio al reino de Dios de palabra y obra, la fidelidad a la persona de Jesús hasta la cruz y el martirio, el gozo de la resurrección. La gran novedad de fondo se resume, en definitiva, en que «el Evangelio se ha centroamericanizado».

Ciertamente no puede decirse que toda la Iglesia centroamericana se haya posicionado ya en este sentido. No puede olvidarse tampoco que los EE.UU. sienten amenazados sus intereses por una Iglesia tal (informe Rockefeller, documento de Santa Fe), que la CIA propicia la persecución y destrucción de estas comunidades cristianas (caso de Bolivia documentado explícitamente), o financia la difusión de sectas alienantes (Instituto para la Religión y la Democracia, Washington), para favorecer un cristianismo ajeno al proceso de liberación.

En Centroamérica pueden distinguirse tres tipos de Iglesia. No falta gente de Iglesia, como algunos Obispos de Nicaragua, para quienes es preferible «cualquier cosa antes que el comunismo» (teología de Reagan). Otros, los más, no aceptan «ni

esto ni lo otro», condenando por igual toda violencia sin distinción. La Iglesia que ha optado por correr los riesgos que sean necesarios para terminar con la situación de injusticia y violencia que padece Centroamérica es más escasa y se encuentra en una situación nada fácil: no satisface al CELAM, ni al Vaticano, ni a las Nunciaturas. Ni es fácil su posición frente a la revolución y la violencia, muchas de cuyas prácticas o cuya ideología no puede a veces compartir, sin dejar de ver en ella una necesidad y, sobre todo, más justicia que injusticia. Lo específico de la Iglesia no es ser experta en revoluciones: pero también ante éstas la Iglesia de los pobres se esfuerza en mantener una postura de honradez, consecuente con su mensaje de liberación cristiana.

Evidentemente ningún tipo de Iglesia desea ni propicia la violencia por sí misma. Pero la Iglesia de los pobres tampoco puede limitarse a repetir que toda violencia es mala por principio, venga de donde venga, repetición rutinaria que acaba resultando poco útil en la orientación pastoral, cuando no encubridora. Distingue, pues, los diversos tipos y causas de la violencia, jerarquizándolas, considerando como la primera y peor de las violencias la violencia estructural, verdadera «violencia institucionalizada» en expresión de Medellín. Frente a ella la violencia de respuesta de liberadores y revolucionarios puede ser legítima, aunque actos desproporcionados de los mismos sean también merecedores de crítica y de condena. La Iglesia de los pobres está presente en los procesos de liberación en cuanto confesora de valores cristianos, tratando de humanizar aquellos procesos desde el espíritu cristiano y también —expresión trágica, pero necesaria— de humanizar los conflictos.

Cara al futuro, la Iglesia de los pobres, para llegar a su madurez, deberá resistir al poderoso movimiento de involución que se extiende en la Iglesia en este momento: ataques a la teología de la liberación, nombramientos de Obispos y otros cargos eclesiásticos de signo contrario, intervención doctrinarizante en la formación de seminaristas, renuncia al liderazgo profético pastoral, etc. Por el momento cabe afirmar que la Iglesia de los pobres tiene ya su propia consistencia, que permite confiar en su futuro: vive, se nutre y se dirige desde su propia base, surge como realidad viva, no puesta desde fuera. Pero es que, además, en Centroamérica la Iglesia de los pobres es, no sólo posible, sino necesaria: antes de que la Iglesia hiciera su opción por los pobres, ellos ya habían optado por ella.

L'Eglise jusqu'ici ignorée d'Amérique Centrale se fait connaître aujourd'hui soit à cause de sa participation aux processus révolutionnaires soit à cause des persécutions dont elle est l'objet et en particulier de ses nombreux martyrs dont Mgr Romero est le plus connu. Mais au delà de ces phénomènes externes qui occupent les pages des journaux, il convient de reconnaître le fait fondamental qui les sous-tend: une Eglise historiquement et évangéliquement nouvelle, c'est à

dire une nouvelle évangélisation de l'Amérique Centrale ou une implantation de l'Évangile en Amérique Centrale.

Le principe historique et théologique fondamental qui régit ce fait nouveau c'est le principe d'une double insertion: a) dans l'extrême pauvreté sociale, b) dans l'espoir de libération des pauvres. C'est ainsi qu'en se faisant plus pauvre, l'Église des pauvres se fait plus chrétienne, plus évangélique, plus libérée et plus libératrice, porteuse d'espérance. S'il existe aujourd'hui une Église qui prend le parti des mouvements de libération, ce fait doit être interprété, non comme une prise de position politique, mais comme conséquence d'une option première à fondement théologique.

Le fait premier dont il faut partir en Amérique Centrale, non seulement pour l'histoire mais aussi pour la théologie, c'est l'extrême misère humaine et sociale dont souffre là-bas l'immense majorité de la population à cause de structures injustes, de la violence institutionnelle qui doit être considérée comme un véritable péché contre la vie et contre la création. La misère signifie la mort. Aspirer à la libération signifie aussi la mort: milliers d'assassinats, de tortures, de disparitions. Il faut donc opter pour la création ou pour la mort, pour le Dieu qui donne la vie ou pour les idoles qui la détruisent, qu'il s'agisse du capitalisme ou de la sécurité nationale comme on veut. L'alternative ne se présente pas en Amérique Centrale, *comme elle a pu le faire en Europe, entre foi en Dieu et athéisme, mais entre foi au Dieu de la création ou foi aux idoles qui dépouillent et écrasent la créature.* L'Église a découvert en Amérique Centrale et revendiqué le caractère fondamental de créature divine de la personne du pauvre, ce caractère qu'outrage chaque jour la mort lente ou violente des pauvres. Elle a appris aux pauvres à prendre conscience de cette dignité de créature en ce monde et devant Dieu, en vivant dans l'espérance des créatures qui attendent la lumière de la libération. Cette forme de foi *en et de* la créature constitue le présupposé et le fondement de la nouveauté de l'Église d'Amérique Centrale, foi concrète qui se traduit ensuite immédiatement en attitudes pratiques correspondant à la volonté d'un Dieu source de vie. Tout le reste n'est que la conséquence de cette option préférentielle pour la vie: l'incarnation parmi les pauvres, le service du royaume de Dieu en paroles et en actes, la fidélité à la personne de Jésus jusqu'à la croix et le martyre, la joie de la résurrection. La grande nouveauté de fond se résume en définitive en ceci que l'Évangile a reçu la marque de l'Amérique Centrale.

On ne peut évidemment pas affirmer que toute l'Église d'Amérique Centrale a pris cette position. On ne peut oublier non plus que les États-Unis sentent leurs intérêts menacés par une telle Église (rapport Rockefeller, document de Santa Fe), que la CIA favorise la persécution et la destruction de ces communautés chrétiennes (cas de la Bolivie formellement établi), ou finance la diffusion de sectes aliénantes (Institut pour la Religion et la Démocratie, Washington) afin de développer un christianisme opposé au processus de libération.

En Amérique Centrale on peut distinguer trois types d'Église. Il n'y manque pas de gens d'Église, tels que certains évêques du Nicaragua pour qui tout est à préférer au communisme (théologie de Reagan). D'autres personnes — la majorité — ne veulent ni ceci ni cela et condamnent également toute violence sans

distinction. L'Eglise qui a choisi de courir les risques nécessaires pour en finir avec l'injustice et la violence dont souffre l'Amérique Centrale est moins nombreuse et se trouve dans une situation difficile: elle ne plaît ni au CELAM, ni au Vatican, ni à ses Nonces. Mais sa position devant la révolution et la violence n'est pas facile non plus car elle ne peut parfois ni admettre certaines pratiques ni épouser telle idéologie dont elle reconnaît portant la nécessité et où elle voit surtout plus de justice que d'injustice. Ce n'est pas le propre de l'Eglise d'être experte en révolutions, mais en présence de ces révolutions l'Eglise des pauvres s'efforce d'avoir une attitude de probité conforme au message de la libération chrétienne.

Aucun type d'Eglise ne désire ni ne favorise évidemment la violence pour elle-même. Mais l'Eglise des pauvres ne peut se contenter de répéter que toute violence est mauvaise, d'où qu'elle vienne, selon une formule routinière qui finit par ne plus avoir aucune signification pastorale, sinon par recouvrir une attitude de complicité. Elle distingue donc les divers types de violence et leurs causes diverses, pour les classer et pour considérer comme la première et la pire des violences la violence structurelle, véritable "violence institutionnelle", selon l'expression utilisée à Medellin. En face, la violence contraire des libérateurs et des révolutionnaires peut être légitime, quoiqu'il faille aussi critiquer et condamner certaines actions disproportionnées qui en découlent. L'Eglise des pauvres est présente dans les processus de libération comme témoin des valeurs chrétiennes, essayant d'humaniser ces processus, à partir d'une optique chrétienne et même —formule tragique mais inévitable— s'efforçant d'humaniser les conflits.

Face à l'avenir, l'Eglise des pauvres, pour atteindre sa maturité devra résister au puissant courant d'involution qui s'empare de l'Eglise en ce moment: attaques contre la théologie de la libération, nominations d'évêques et de responsables ecclésiastiques d'esprit contraire, préoccupations doctrinaires dans la formation des séminaires, renoncement à toute intervention pastorale de signe prophétique, etc.... Pour le moment il convient d'affirmer que l'Eglise des pauvres possède déjà sa consistance propre qui nous permet de croire à son avenir: Elle vit, se nourrit et se gouverne depuis sa base propre, elle surgit comme une vivante réalité et non comme élément d'importation. C'est qu'en Amérique Centrale l'Eglise des pauvres est non seulement possible, mais même nécessaire. Avant que l'Eglise n'ait fait son option pour les pauvres, ceux-ci avaient déjà opté pour elle.